

Sylwia Timoszuk
Karolina Majdzińska

Instytut Gospodarstwa Społecznego
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie¹

***Wprowadzenie do kalkulacji kosztów
zaniechania w pomocy społecznej
— na przykładzie trudności w integracji uchodźców***

Streszczenie

W artykule przedstawiono metodę konstruowania narzędzia do kalkulacji kosztów zaniechania. W pierwszej części pracy omówiono koncepcję kosztów zaniechania, ze wskazaniem ich różnych typów. Następnie omówiono przesłanki podejmowania badań nad tym typem kosztów w obrębie pomocy społecznej. W kolejnej części artykułu omówiono etapy konstruowania narzędzia do kalkulacji kosztów zaniechania na przykładzie problemu społecznego: Trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Autorki proponują ścieżkę wykonania danego etapu, a także przedstawiają źródła wiedzy niezbędnej do jego przeprowadzenia. W tej części zaprezentowano przykłady pokazujące, jak w praktyce wygląda wykonanie danego kroku. Na koniec wskazano elementy przedstawianej koncepcji, które wymagają dopracowania oraz pogłębionych badań.

Słowa kluczowe: pomoc społeczna, polityka społeczna, koszty zaniechania, innowacje społeczne, uchodźcy

---

¹ SGH, al. Niepodległości 162, 02-554 Warszawa; adresy internetowe autorek: sylwia.timoszuk@doktorant.sgh.waw.pl; k.majdzinska@gmail.com

Wprowadzenie

Polityka społeczna i szczególnie pomoc społeczna są dziedzinami, w których rezygnuje się z niektórych działań. Ewentualnie, co jest o wiele częstsze, wybiera się rozwiązania tańsze. Jest to uzasadniane między innymi brakiem funduszy na pewne przedsięwzięcia w tych dziedzinach. Pojawiają się jednak coraz częściej głosy, że takie — na pozór mniej kosztowne — wybory okazują się znacznie droższe, jeżeli weźmie się pod uwagę ich skutki w perspektywie kolejnych lat. Ostatni kryzys gospodarczy i wcześniejszy kryzys *welfare state* miały wpływ na większą ekonomizację między innymi polityki i pomocy społecznej. Analizy kosztów i korzyści są aktualnie ważnym elementem prowadzenia polityki publicznej², a co za tym idzie — również pomocy społecznej. W Polsce nie wypracowano dotąd modelu służącego do analizowania i szacowania kosztów wybranych działań z zakresu pomocy społecznej.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie schematu konstruowania narzędzia do kalkulacji kosztów zaniechania w dziedzinie pomocy społecznej³. Narzędzie to jest odpowiedzią na wzrastające zapotrzebowanie na analizę i szacunek kosztów oraz korzyści w pomocy społecznej. Proponowane rozwiązanie jest modelem teoretycznym, a koszty przedstawione w tekście są jedynie wartościami przykładowymi. W artykule zostały wskazane przesłanki podjęcia badań nad zagadnieniem kosztów zaniechania w odniesieniu do wybranego problemu społecznego, wobec którego są podejmowane działania w ramach pomocy społecznej. W kolejnej części artykułu przedstawiono schemat tworzenia kalkulatora kosztów zaniechania, który składa się z czterech etapów. Następnie opisano te etapy, które odnoszą się do procesu konstruowania kalkulatora kosztów zaniechania. Zostały one omówione na przykładzie pewnego problemu społecznego, a mianowicie trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą (dalej: Uchodźcy)⁴. Jest to jeden z problemów wymienionych w katalogu powodów udzielania pomocy społecznej (art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁵).

Artykuł powstał na podstawie badania prowadzonego w ramach projektu „Kalkulator Kosztów Zaniechania — wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań na Mazowszu w zakresie

² Por. m.in. Surdej, Kędziński 2013; Weimer, Vining 2009.

³ Ponieważ nie jest to celem niniejszego artykułu, pomijamy w nim (również ze względu na jego obszerność) rozważania teoretyczne dotyczące polityki społecznej, pomocy społecznej czy poszczególnych problemów społecznych. Wiedza ta jednak jest konieczna do stosowania w praktyce uprzednio skonstruowanego narzędzia.

⁴ Po zmianach w 2014 r. przesłanka ta — w skrócie określona w tytule jako trudności w integracji uchodźców — dotyczy nie tylko cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, ale również członków ich rodzin, którzy przybyli do Polski w celu połączenia z rodziną, i brzmi następująco: „trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach”.

⁵ Dz. U. z 2015 r., poz. 163, z późn. zm.

polityki społecznej, w obszarze analizy kosztów braku podejmowania działań aktywizująco-wspierających” (dalej: projekt „Kalkulator Kosztów Zaniechania”). Był to projekt systemowy nr POKL.07.03.00-14-340/11 realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytetu VII — Promocja integracji społecznej⁶. Zespół badawczy Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie — kierowany przez prof. Piotra Błędowskiego, dyrektora Instytutu Gospodarstwa Społecznego — był odpowiedzialny za stworzenie teoretycznych podstaw kalkulatora szacującego koszty zaniechania⁷.

Czym są koszty zaniechania

W celu zdefiniowania kosztów zaniechania (dalej: KZ) należy najpierw wyjaśnić, co rozumiemy pod pojęciem „zaniechanie”. *Słownik języka polskiego* definiuje je jako „powstrzymanie się od działania, które na podstawie określonej normy prawnej powinno było nastąpić”. Definicja ta wskazuje na następujące elementy wyróżniające: (1) brak wystąpienia działania (zmiany rzeczywistości), które było oczekiwane; (2) oczekiwanie to ma źródło w normie prawnej, czyli regule postępowania wynikającej z przepisów prawa. W ramach polityki społecznej wyróżnia się obszary, w których pewne działania są przewidziane przepisami prawa, między innymi Konstytucji RP⁸, umów międzynarodowych⁹ czy ustaw¹⁰. Brak realizacji dyspozycji norm prawnych z nich wynikających należy zatem określić mianem zaniechania. Przykładem może być brak działań dążących do zwalczania bezrobocia¹¹, co można określić jako zaniechanie rozwiązania problemu społecznego — bezrobocia.

Posiłkując się przepisami Kodeksu cywilnego dotyczącymi czynów niedozwolonych¹², można stwierdzić, że skutki zaniechania będące z nim przyczynowo związane powodują odpowiedzialność odszkodowawczą¹³. Szkoda zaś pozwala na oszacowanie jej wartości i kosztów. Stąd w przypadku skutków zaniechania należy brać pod uwagę zarówno wartości rzeczywistych strat (łac. *damnum emergens*), jak i oczekiwanych korzyści (łac. *lucrum cessans*). Skutkiem zaniechania działań w zakresie rozwiązania problemu społecznego,

---

⁶ Liderem projektu, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, było Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej. Partnerami są zaś Szkoła Główna Handlowa w Warszawie oraz Stowarzyszenie „Radomskie Centrum Przedsiębiorczości”. Artykuły omawiające dorobek zespołu SGH i odnoszące się wprost do projektu, opatrzone wspólnym tytułem *Kalkulator Społeczny — narzędzie Kalkulatora Kosztów Zaniechania w polityce społecznej*, można znaleźć w miesięczniku „Polityka Społeczna” 2014, nr 3 (numer tematyczny).

⁷ Treści prezentowane w niniejszym artykule są w przeważającej części efektem samodzielnej pracy autorek, nieliczne idee są jednak wynikiem pracy zespołu SGH.

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

⁹ Np. Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

¹⁰ Np. ustawa o pomocy społecznej.

¹¹ W myśl art. 65 ust. 5 Konstytucji RP jest to cel polityki realizowanej przez władze publiczne.

¹² Art. 415–449, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (Dz. U. z 2016 r., poz. 380).

¹³ Jest to konstrukcja myślowa mająca na celu wyjaśnienie pojęcia kosztów zaniechania.

jakim jest bezrobocie, będzie więc dalsze bezrobocie, które należy utożsamiać z wartością rzeczywistych strat. Natomiast oczekiwaną korzyścią rozwiązania problemu bezrobocia jest niewystąpienie innych konsekwencji istnienia tego problemu oraz niewystąpienie innych problemów społecznych (problemów dochodzących)¹⁴.

Określenie skutków danego zaniechania pozwala na oszacowanie jego wartości i kosztu. Za KZ można więc przyjąć sumę kosztów rzeczywistych strat i oczekiwanych korzyści (czyli oszacowaną wartość skutków zaniechania), od której została odliczona wysokość kosztów wynikających z niepodjęcia działań, co doprowadziło do wystąpienia zaniechania (czyli swoistych oszczędności uzyskanych z braku działania). Wydaje się, że jest to konstrukcja uniwersalna; została ona także wykorzystana w trakcie realizacji projektu „Kalkulator Kosztów Zaniechania”.

Jedną z prób określenia KZ w polityce społecznej podjęła Agnieszka Hryniewicka podczas wyznaczania wymiarów skuteczności w pomocy społecznej. Przyjęła założenie, że KZ są kosztami nierozwiązanych problemów społecznych. Stanowią one wydatki, jakie musi ponosić określona społeczność w związku z tym, że dane problemy społeczne nie zostały rozwiązane lub że nie zostały odpowiednio wcześniej rozpoznane, co mogłoby obniżyć koszty skutków ich wystąpienia (Hryniewicka 2013, s. 89). KZ mogą być więc szacowane dla wybranego problemu społecznego. W ramach badania podjętego przez zespół SGH analizie poddano dziesięć problemów społecznych (nazywanych też obszarami badawczymi). Odpowiadają one liście zawartej w art. 7 ustawy o pomocy społecznej (dalej: UoPS). Obszar, dla którego wyliczane są koszty zaniechania, będzie nazywany problemem głównym.

Nawiązując zarówno do powyższej definicji KZ, jak i do konstrukcji wynikającej z przepisów prawa, w artykule przyjęto, że wynikiem zaniechania (stanowiącym KZ) są:

- 1) koszty nierozwiązanego problemu społecznego (odpowiednik rzeczywistych strat) — czyli dalsze występowanie rozważanego problemu społecznego i jego negatywnych konsekwencji prowadzących do generowania szeroko pojętego kosztu ponoszonego przez społeczeństwo (przy czym pośrednikiem, który występuje tu w roli płatnika, jest organ administracji rządowej albo jednostka samorządu terytorialnego);
- 2) koszty ponoszone wskutek wystąpienia nowego problemu społecznego wynikającego z nierozwiązanego, wcześniejszego problemu społecznego (odpowiednik oczekiwanych korzyści) — jest to pojawienie się nowego, dodatkowego problemu społecznego określonego jako problem dochodzący.

Przykładowo, w ramach obszaru badawczego Uchodźcy skutkiem zaniechania może być brak znajomości języka polskiego przez uchodźcę (jako efekt niezorganizowania zajęć z nauki języka polskiego), czyli rzeczywista strata wynikająca z niepodjęcia działań integracyjnych. Następstwem zaś będzie bezrobocie uchodźcy (wystąpienie problemu Bezrobocie).

KZ mogą być wyliczone jako koszty brutto (nieuwzględniające kosztu działań właściwych dla rozwiązania problemu, których nie zrealizowała jednostka samorządu terytorialnego [dalej: JST] w danym roku) albo koszty netto (uwzględniające koszt działań

¹⁴ Por. Majdzińska, Timoszuk 2013; Styr, Majdzińska, Maciejasz, Gać 2014.

właściwych dla rozwiązania problemu, których nie zrealizowała JST w danym roku). Sposób obliczania kosztów zaniechania brutto można przedstawić w postaci następującego wzoru¹⁵:

$$KZ_B^T = S^T - E^T$$

gdzie:

T — rok, dla którego szacowane są koszty zaniechania;

KZ_B^T — koszty zaniechania brutto w roku T ;

S^T — skumulowany koszt działań (świadczeń), które będą musiały być podjęte do roku T przez JST w wyniku wystąpienia następstw zaniechania działań przez JST w roku bazowym (tj. roku, na który planowany jest budżet);

E^T — skumulowany koszt działań w roku T przy podjęciu przez JST w roku bazowym działań zapobiegających powstaniu następstw zaniechania.

Wzór na szacowanie kosztów zaniechania netto wygląda następująco:

$$KZ_N^T = (S^T - E^T) - K^0$$

gdzie:

KZ_N^T — koszty zaniechania netto w roku T ;

K^0 — koszty działań właściwych dla rozwiązania problemu społecznego, których nie zrealizowano;

pozostałe oznaczenia są analogiczne do wzoru na KZ_B^T .

Przesłanki podjęcia badań nad kosztami zaniechania

Badanie zaniechania i jego kosztów w polityce społecznej, szczególnie zaś w pomocy społecznej, nie tylko pozwala na lepsze poznanie teoretyczne tego obszaru, ale w praktyce wpisuje się w analizę kosztów i korzyści działań pomocy społecznej. Dodatkowo narzędzie do kalkulacji kosztów zaniechania może być pomocne¹⁶ w planowaniu lokalnej polityki społecznej — choćby w ramach tworzenia i realizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych czy budżetu JST. Przydatność takich analiz ujawnia się również w możliwości wykazania w wartościach pieniężnych działań często uważanych za trudne do oszacowania, a także w zbadaniu, jak chwilowa oszczędność w zakresie działań społecznych będzie wpływać na wynik finansowy w perspektywie kilku lat. Powyższe przesłanki oraz fakt, że koncepcja szacowania KZ może w przyszłości przyczynić się do wprowadzenia postulowa-

¹⁵ Przedstawione wzory opierają się na ogólnym wzorze kosztów zaniechania wypracowanym przez zespół badaczy SGH w ramach projektu „Kalkulator Kosztów Zaniechania”. Wzór ten został zmodyfikowany przez autorki artykułu.

¹⁶ Należy jednak pamiętać, że skutki jego stosowania są uzależnione od wiedzy i woli użytkowników. W praktyce narzędzie stworzone w ramach projektu „Kalkulator Kosztów Zaniechania” może wspierać proces decyzyjny i prowadzenie lokalnej polityki społecznej, lecz ich nie zastępuje.

nej obecnie (Frączkiewicz-Wronka 2002, s. 10), bardziej racjonalnej i bardziej precyzyjnej lokalnej polityki społecznej, wskazują na potrzebę jej wypracowania.

Prezentowana w niniejszym artykule ścieżka konstrukcji narzędzia do kalkulacji KZ ma charakter zarówno teoretyczny (część koncepcyjna), jak i praktyczny (część narzędziowa)¹⁷. Należy zauważyć, że istnieją pewne bariery funkcjonalności narzędzia wynikające z braku odpowiednich danych i badań. W szczególności dotyczy to między innymi niekompletności zbieranych danych ilościowych, udokumentowanej struktury i prawdopodobieństwa niektórych zjawisk bądź kosztów jednostkowych poszczególnych działań pomocy społecznej. Jest to więc obszar wymagający dalszych badań. Niedostatek dotychczasowych badań empirycznych przekłada się zaś na konieczność przyjęcia określonych założeń podczas szacowania KZ. Należy jednak podkreślić, że możliwe jest wyeliminowanie części przyczyn wpływających na ograniczenie funkcjonalności narzędzia do kalkulacji kosztów zaniechania. Z tego powodu wnioski płynące z badań nad kosztami zaniechania mogą nie tylko mieć wartość poznawczą, ale również być cenne z punktu widzenia praktycznej analizy i — co za tym idzie — zarządzania wydatkami JST.

Etapy konstruowania kalkulatora kosztów zaniechania

W celu przejrzystego zaprezentowania procesu tworzenia oraz samej konstrukcji narzędzia do kalkulacji KZ pomocne jest podzielenie podjętych prac na cztery umowne etapy:

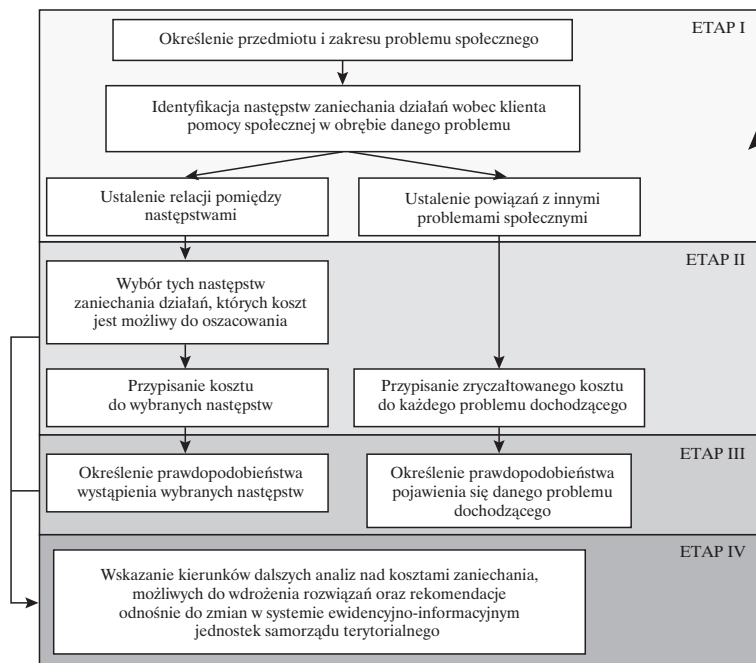
- Etap I — polega na precyzyjnym określeniu przedmiotu i zasięgu problemu społecznego, w ramach którego kalkulowane są KZ, oraz ustaleniu listy następstw zaniechania działań w ramach danego problemu głównego. Ten etap ma charakter przede wszystkim teoretyczny, jego przeprowadzenie opiera się na przeglądzie literatury przedmiotu i wyników dotychczasowych badań empirycznych. W celu zminimalizowania ryzyka niekompletnego i nieodpowiedniego zidentyfikowania następstw wskazane są także konsultacje z praktykami.
- Etap II — w etapie tym następuje sprawdzenie, które następstwa mogą mieć przypisany koszt w sensie rachunkowym oraz czy koszt ten jest możliwy do oszacowania, zważywszy na wiarygodność i kompletność dostępnych danych.
- Etap III — polega na określaniu (na podstawie własnych badań i źródeł wtórnych) prawdopodobieństwa wystąpienia danego następstwa lub problemu dochodzącego.
- Etap IV — sprowadza się do zebrania wniosków powstałych przede wszystkim w ramach etapu II i III oraz sformułowania rekomendacji i wytycznych do przyszłych badań nad kosztami zaniechania.

Podział na cztery etapy jest umowny i w rzeczywistości niektóre elementy należące do danego etapu mogły występować wcześniej lub później. Przedstawiony podział umożliwia jednakże łatwiejsze prześledzenie omawianego procesu.

---

¹⁷ Nie jest ona jedyną możliwością tworzenia koncepcji KZ ani narzędzia umożliwiającego praktyczne jej stosowanie. Stanowi omówienie pierwszej w Polsce takiej próby.

Rysunek 1. Etapy szacowania kosztów zaniechania — połączenie teorii z praktyką

Źródło: opracowanie własne.

ETAP I

Pierwszym krokiem w tym etapie powinno być określenie przedmiotu i zakresu, czyli zdefiniowanie problemu społecznego, w ramach którego szacowane będą KZ. W art. 7 UoPS wśród powodów przyznawania pomocy społecznej wskazuje się (pkt 11) trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. Z możliwości otrzymania pomocy na tej podstawie są więc wykluczeni zarówno obywatele polscy i ich małżonkowie (w tym cudzoziemcy), jak i inni cudzoziemcy nieposiadający statusu uchodźcy albo ochrony uzupełniającej oraz niebędący członkami rodzin cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Działania integracyjne wobec uchodźców (pomoc w procesie integracji) realizowane na podstawie tego przepisu¹⁸ stanowią minimum wsparcia, jakie Polska musi zapewnić na mocy przepisów międzynarodowych.

¹⁸ Więcej na ten temat m.in.: Florczak 2003; Bieniecki, Kaźmierkiewicz, Smoter 2006; Fre-lak, Klaus, Wiśniewski 2007; Klaus, Chrzanowska 2007; Gutkowska 2007; Kulecka 2007; Ząbek, Łódziński 2008; Grzymała-Kazłowska, Łódziński 2008; Firlit-Fesnak 2008; Firlit-Fesnak, Ło- tocki

Warto przy tym pamiętać, że integracja cudzoziemców to proces dwustronny, polegający na włączaniu cudzoziemców w społeczeństwo przyjmujące. Proces integracji może przebiegać spontanicznie, samoczynnie w danej społeczności, przy wsparciu znajomych lub rodziny cudzoziemców oraz organizacji społecznych. Podstawową jego częścią są jednak zinstytucjonalizowane działania integracyjne koordynowane i wspierane przez pomoc społeczną. Integracja tak pojęta jest częścią prowadzonej przez władze publiczne polityki społecznej. W ramach działań integracyjnych wyróżniamy nie tylko pomoc w przypadku trudności w integracji uchodźców świadczoną jako zadanie własne powiatu (podejście wąskie), ale także wsparcie udzielane jako zadanie zlecone do realizacji przez powiat pod nazwą Indywidualnego Programu Integracji¹⁹ (podejście szerokie)²⁰. W praktyce w trakcie procesu integracji są realizowane w większości jedynie działania w ramach zadania zleconego, jakim jest pomoc w procesie integracji.

Na użytek projektu i koncepcji wypracowanej w trakcie jego trwania przyjęto, że problem społeczny Uchodźcy przejawia się w niepełnym funkcjonowaniu tych cudzoziemców²¹ w społeczeństwie przyjmującym (tj. polskim). Oznacza to przede wszystkim:

- niewystarczającą znajomość języka polskiego lub przepisów prawa polskiego bądź norm społecznych i kulturowych obowiązujących w Polsce;
- brak czy niemożliwość wynajęcia albo kupna lokalu mieszkalnego odpowiedniego do potrzeb;
- brak środków finansowych pochodzących z legalnego zatrudnienia.

Ważny jest przy tym fakt, że w przypadku nieskutecznej integracji uchodźcy popadają głębiej w istniejące w ich przypadku problemy społeczne (obok trudności w integracji) lub wymagają pomocy z powodu nowych (dotąd u nich niewystępujących) problemów społecznych.

Kolejnym krokiem po zdefiniowaniu i określeniu zakresu problemu głównego jest ustalenie listy potencjalnych następstw zaniechania działania w rozważanym obszarze. Istotne jest podkreślenie, że analizowane konsekwencje nie powinny być zawężone do tych, które odnoszą się wyłącznie do samego cudzoziemca uprawnionego do otrzymania pomocy. Lista konsekwencji powinna obejmować także te odnoszące się do jego rodziny,

---

2008a; Firlit-Fesnak, Łotocki 2008b; Gardocka, Sobczak 2010; Szymanderski 2010; Frelak, Klaus 2011; *Polityka migracyjna...* 2011; Balicki 2012; Duszczyk 2012; Bijl, Verweij 2012; Florczak 2014; Pędziwiatr 2014.

¹⁹ W rzeczywistości 12-miesięczny Indywidualny Program Integracji stanowi w polskim systemie etap właściwej integracji, a pomoc udzielaną przez powiat w ramach zadania własnego można uznać za etap pointegracyjny.

²⁰ Ustalenie, jakie działania i przez kogo są podejmowane, jest konieczne do szacowania KZ, w tym szczególnie do sprawdzenia, jakie następstwa mogą mieć przypisany koszt w sensie rachunkowym.

²¹ Tj. cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. W dalszej części artykułu pojęcie cudzoziemcy oraz uchodźcy odnosi się do wszystkich grup cudzoziemców wymienionych w zdaniu wcześniejszym.

a także do członków społeczeństwa przyjmującego. Zasadne jest również przyjęcie dłuższego horyzontu czasowego, w którym mogą wystąpić skutki zaniechania działań. Takie podejście poszerza zakres analizy i pozwala na uchwycenie następstw ważnych z punktu widzenia społeczeństwa. Ich źródło może tkwić w problemie Uchodźcy, jednak skutki te mogą się ujawnić dopiero po pewnym czasie, a ponadto mogą one dotknąć osoby inne niż sam uchodźca.

Złożoność konsekwencji zaniechania działań w obszarze Uchodźcy (podobnie jak w przypadku innych problemów społecznych) utrudnia analizę, zwłaszcza że są one powiązane ze sobą i nie zawsze można je od siebie oddzielić. Z tego powodu pomocne może być stworzenie kategorii grup następstw²². Zostały one zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Kategorie możliwych konsekwencji zaniechania działań w obszarze Uchodźcy

Kategoria następstw	Przykłady
społeczne	trudności w rozumieniu relacji międzyludzkich; trudności w nawiązywaniu oraz w utrzymywaniu kontaktów społecznych; zamykanie się w grupie: krewnych, etnicznej, migrantów (gettozacja); komplikacja sytuacji rodzinnej; możliwość konfliktu z prawem
psychiczno- emocjonalne	trudności z zaufaniem wobec innych osób; słabo rozwinięta empatia; depresja; apatia; wyuczona bezradność; poczucie lęku (zagrożenia); poczucie braku przynależności; poczucie stygmatyzacji; szeroko pojęte problemy emocjonalne
zawodowe	problem ze znalezieniem pracy; problemy w miejscu pracy; ryzyko utraty pracy albo jej porzucenia
edukacyjne	analfabetyzm (w tym wtórny analfabetyzm); opóźnienia w nauce
zdrowotne/ fizjologiczne	niedożywienie; zaburzenia snu; ogólne pogorszenie stanu zdrowia fizycznego; ogólne pogorszenie stanu zdrowia umysłowego
inne	ryzyko uzależnień; brak miejsca do zamieszkania; trudności finansowe związane z brakiem pracy; wyjazd z Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie wiedzy ekspertów — praktyków oraz z wykorzystaniem m.in.: Florczak 2003; Bieniecki, Kaźmierkiewicz, Smoter 2006; Frelak, Klaus, Wiśniewski 2007; Gutkowska 2007; Ząbek, Łodziński 2008; Firlit-Fesnak 2008; Firlit-Fesnak, Łotocki 2008a; Firlit-Fesnak, Łotocki 2008b; Szymanderski 2010; Florczak 2014.

²² Zestawienie to zostało stworzone z perspektywy cudzoziemca uprawnionego do otrzymania pomocy, jednak przy jego tworzeniu brano pod uwagę implikacje kulturowe, sytuację członków rodziny czy postawy społeczeństwa przyjmującego. W niniejszym tekście szczegółowe rozważania w tym względzie zostały pominięte. Warto pamiętać, że grupa tych cudzoziemców już przed przybyciem do Polski jest obciążona poważnymi doświadczeniami, takimi jak np. wojna czy prześladowania, dlatego w ramach pomocy w procesie integracji szczególnie ważna jest odpowiednio dostosowana pomoc specjalistyczna, przede wszystkim psychologiczna. Osoby te na skutek często długiego wykluczenia z życia społecznego nie są przystosowane do funkcjonowania w społeczeństwie, zwłaszcza zaś w społeczeństwie odmiennym narodowościowo i kulturowo.

Kolejne czynności składają się z (a) ustalenia relacji pomiędzy następstwami oraz (b) określenia problemów dochodzących, które mogą się pojawiać. W punkcie (a) wykonywana jest analiza w skali mikro — polega ona na rozłożeniu wiązki następstw na pojedyncze konsekwencje (pośrednie i bezpośrednie). Punkt (b) dotyczy natomiast ustalenia powiązań w skali makro.

Na początku będzie zaprezentowany przykład analizy w skali makro, tj. zostaną zidentyfikowane potencjalne powiązania z innymi problemami społecznymi. W tabeli 2 przedstawiono problemy dochodzące, które mogą się pojawić w trzech horyzontach czasowych (rok, 4 lata, 7 lat) w wyniku zaniechania działań wobec uchodźców.

Tabela 2. Możliwe problemy dochodzące w obszarze Uchodźcy

Obszar powiązany z obszarem Uchodźcy	Możliwy skutek		
	Rok	4 lata	7 lat
1) Ubóstwo	X	X	X
2) Sieroctwo		X	X
3) Bezdomność	X	X	X
4) Bezrobocie	X	X	X
5) Niepełnosprawność		X	X
6) Długotrwała lub ciężka choroba		X	X
7) Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych		X	X
8) Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	X	X	X
9) Alkoholizm/narkomania	X	X	X

Źródło: opracowanie własne.

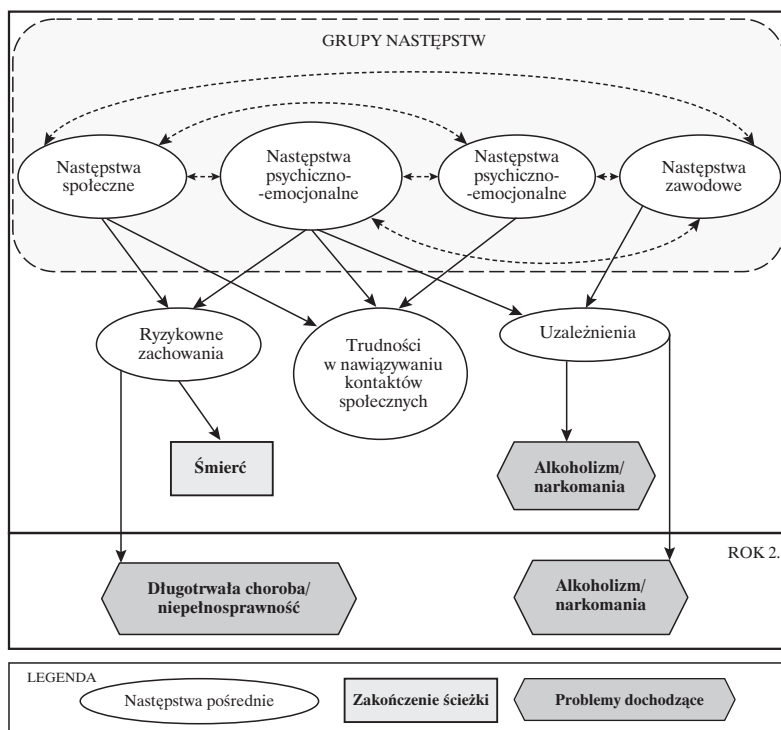
Kolejnym krokiem jest dokonanie analizy w skali mikro. Na rysunku 2 został zaprezentowany przykład ustalenia relacji pomiędzy wybranymi następstwami w ramach problemu Uchodźcy. Są to potencjalne następstwa zaniechania działań (np. nieotrzymania pomocy psychologa bądź braku znajomości języka polskiego). Jest to uproszczony rysunek, którego celem jest przedstawienie istoty omawianego kroku z etapu I. Z tego powodu zostały na nim zaprezentowane przedstawione wcześniej grupy następstw bez szczegółowego rozpisania ich wewnętrznej struktury.

Należy zaznaczyć, że pojawienie się problemu dochodzącego kończy analizowany łańcuch następstw. Ma to na celu uniknięcie wysokiego stopnia skomplikowania modelu oraz zapętlenia się problemów²³. Oznacza to, że jeśli uchodźca uzależnił się od alkoholu

²³ W przypadku obszaru Uchodźcy zapętlenie się problemów jest możliwe naturalnie jedynie dla problemów dochodzących. Przykładem zapętlenia może być następująca sekwencja następstw (według listy problemów społecznych z UoPS) w odniesieniu do problemu Alkoholizm/narkomania

w pierwszym roku poddanym analizie, nie będą rozważane dalsze szczegółowe następstwa zaniechania działań wobec niego — jako alkoholika. W takiej sytuacji zostaną po prostu wyliczone koszty pojawienia się problemów zgodnie ze zryczałtowanym kosztem²⁴ problemu społecznego Alkoholizm/narkomania. Podejście to zostało zaprezentowane na rysunku 2: w wyniku pojawienia się następstwa „Uzależnienie” w pierwszym roku poddanym analizie pojawił się problem Alkoholizm/narkomania. W tym miejscu następuje zakończenie ścieżki następstw (z następstwa „Alkoholizm/narkomania” nie są wyprowadzane dalsze następstwa).

Rysunek 2. Przykład relacji pomiędzy następstwami w obszarze Uchodźcy

Źródło: opracowanie własne.

dochodzącego do problemu Uchodźcy: Alkoholizm uchodźcy → Bezradność opiekuńczo-wychowawcza uchodźcy → odebranie dziecka uchodźcy przez pieczę zastępczą → Sieroctwo → Opuszczenie pieczy zastępczej przez dziecko uchodźcy po ukończeniu 18. roku życia → Alkoholizm dziecka uchodźcy → Bezradność opiekuńczo-wychowawcza dziecka uchodźcy... itd.

²⁴ Zryczałtowany koszt problemu dochodzącego to ustalony dla danego problemu dochodzącego koszt przyjmowany w wyliczeniach kosztów zaniechania w innych problemach (nie jest on zatem zróżnicowany dla poszczególnych problemów społecznych). Zob. także: Etap II.

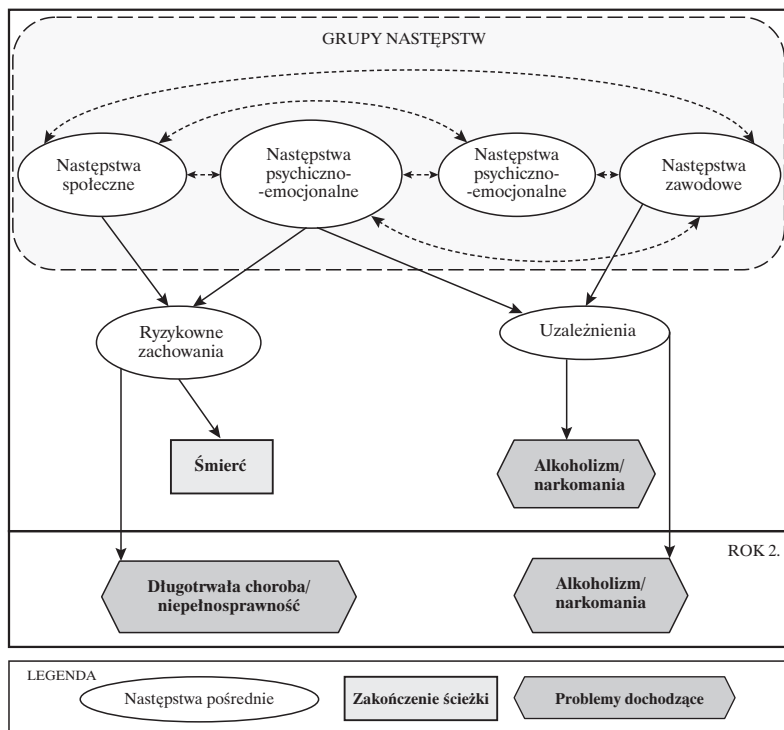
ETAP II

Ten etap rozpoczyna się określeniem, dla których spośród następstw zidentyfikowanych w etapie I (zaprezentowanych na rysunku 2) możliwe jest obliczenie KZ. Kontynuując przykład z rysunku 2, można uznać, że takimi następstwami będzie:

- pojawienie się problemu dochodzącego (Długotrwała choroba/niepełnosprawność lub Alkoholizm/narkomania),
- śmierć.

Nie jest natomiast możliwe oszacowanie kosztu następstwa „Trudności w nawiązywaniu kontaktów społecznych”²⁵. W konsekwencji eliminacji następstw, dla których nie jest możliwe oszacowanie KZ, ścieżka następstw prezentowana na rysunku 2 będzie wyglądać tak, jak zostało to pokazane na rysunku 3.

Rysunek 3. Przykład relacji pomiędzy wybranymi następstwami w obszarze Uchodźcy, dla których koszt jest możliwy do oszacowania

Źródło: opracowanie własne.

²⁵ W bardziej rozbudowanej ścieżce następstw możliwe byłoby jednak określenie konsekwencji, dla których oszacowany byłby koszt zaniechania. Przykładowo rezultatem „Trudności w nawiązywaniu kontaktów społecznych” mogą być trudności w znalezieniu pracy (a zatem Bezrobocie).

Kolejną czynnością wykonywaną w etapie II jest przypisanie kosztu do zidentyfikowanych następstw. Zostanie to przedstawione na przykładzie konsekwencji następstwa „Ryzykowne zachowania” z rysunku 3. Wyróżnia się dwa rodzaje kosztów. Są one przypisywane do:

- następstw jednostkowych — w analizowanym przykładzie jest to „Śmierć” (przez koszt rozumie się tu organizację pogrzebu²⁶);
- następstw będących problemami dochodzącymi — taki koszt został określony jako koszt zryczałtowany i jest to średni roczny koszt obsługi klienta w ramach danego problemu społecznego. Koszt ten jest stały i niezależny od tego, do obliczeń którego problemu głównego zostanie użyty²⁷. Na rysunku 3 jest to wystąpienie w drugim roku problemu dochodzącego Długotrwała choroba/niepełnosprawność. W dalszej analizie przyjęty zostanie problem dochodzący Niepełnosprawność.

W tym miejscu warto obliczyć wstępną wysokość KZ. Założmy, że:

- analizie podlega dwóch uchodźców, wobec których zaniechano zapewnienia usługi w postaci regularnych (raz w tygodniu) wizyt u psychologa w roku bazowym. W konsekwencji u obu uchodźców wystąpi następstwo „Ryzykowne zachowania”, w rezultacie którego jeden z nich umrze w pierwszym roku (następstwo „Śmierć”), drugi zaś ulegnie wypadkowi i stanie się osobą niepełnosprawną w drugim roku (następstwo „Niepełnosprawność”);
  - koszt organizacji pogrzebu wynosi 2700,00 PLN;
  - średni roczny koszt pomocy udzielanej w ramach pomocy społecznej osobie niepełnosprawnej wynosi 8000,00 PLN;
  - przyczyną powstania następstwa „Ryzykowne zachowania” jest zaniechanie działania w postaci zapewnienia uchodźcy regularnych wizyt u psychologa (jedna wizyta w tygodniu). Jeśli zakładany koszt wizyty u psychologa wynosi 50 PLN, to w skali roku liczącego 365 dni (w zaokrągleniu 52 tygodnie) koszt ten (na uchodźcę) wyniesie $50 \times 52 = 2600,00$ PLN;
  - zapewnienie uchodźcy pomocy psychologa nie rodzi konieczności podjęcia kolejnych działań z zakresu wsparcia/pomocy przez JST ($E^T = 0$).
- Podsumowując, koszty zaniechania brutto (w roku 1. i 2.) wyniosą

$$KZ_B^T = S^T - E^T = (2700,00 + 8000,00) - 0 = 10\,700,00 \text{ PLN}$$

²⁶ Jest to oczywiście uproszczenie redukujące „straty” powstałe w wyniku śmierci człowieka jedynie do kosztu rachunkowego. Taki zabieg jest niezbędny do oszacowania KZ i opiera się na wcześniejszym zastrzeżeniu, że szacowaniu podlegają jedynie te następstwa (lub elementy następstw), których koszt jest możliwy do obliczenia. Możliwe jest oczywiście przyjęcie innego podejścia w analizowaniu kosztów ponoszonych przez społeczeństwo wynikłych ze śmierci danej osoby. W omawianym modelu skupiamy się jednak na wydatkach ponoszonych bezpośrednio przez JST.

²⁷ Oznacza to, że z punktu widzenia konstrukcji modelu np. roczny koszt problemów Niepełnosprawność będzie taki sam zarówno dla problemu głównego Uchodźcy, jak i dla Sieroctwa bądź Bezdomności.

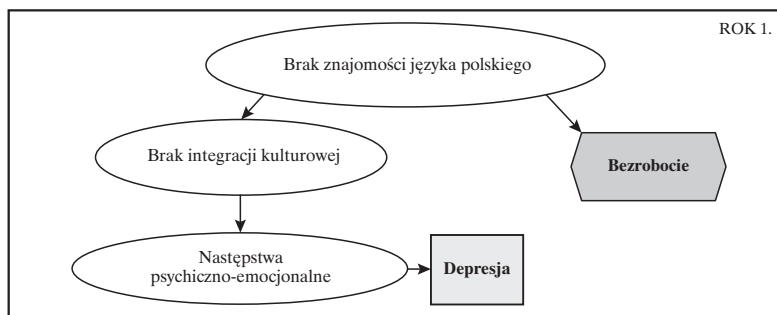
Natomiast koszty zaniechania netto wyniosą:

$$KZ_N^T = (S^T - E^T) - K^0 = KZ_B^T - K^0 = 10\,700,00 \text{ PLN} - 2 \times 2600,00 = 5500,00 \text{ PLN}$$

ETAP III

Rozważmy sytuację, w której uchodźca nie nauczył się języka polskiego, ponieważ odpowiedzialna za to JST nie zorganizowała dla niego odpowiednich zajęć. Następstwa takiego zaniechania mogą doprowadzić do powstania kosztów zapewnienia wizyty u psychologa (reakcja na następstwo „Depresja”) lub kosztów wynikających z problemu dochodzącego Bezrobocie. Ścieżka następstw powyższego przykładu została zaprezentowana na rysunku 4.

Rysunek 4. Ścieżka następstw braku znajomości języka polskiego w obszarze Uchodźcy

Źródło: opracowanie własne.

Następstwa te (generujące KZ) mogą się pojawić, ale nie wystąpią one zawsze. Z tego powodu konieczne jest ustalenie prawdopodobieństwa wystąpienia odpowiednich następstw jednostkowych oraz problemów dochodzących.

W tym miejscu należy dodać, że oprócz prawdopodobieństwa wystąpienia należy także ustalić prawdopodobieństwo wyjścia z problemu, które może nastąpić w efekcie:

- rozwiązania problemu społecznego (samodzielnie przez klienta pomocy społecznej lub w efekcie działań JST)²⁸;
- innych, specyficznych dla danych problemów zdarzeń²⁹;
- śmierci³⁰ klienta pomocy społecznej.

²⁸ U uchodźcy oznacza to zintegrowanie się ze społecznością lokalną.

²⁹ Dla uchodźcy może to być przede wszystkim opuszczenie terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

³⁰ W tej sytuacji — jak zostało to przedstawione wcześniej — wystąpi co prawda koszt zaniechania, jednak osoba, która umrze, nie będzie już podlegała dalszej analizie w ramach problemu głównego. Nastąpi zatem jej „wyjście” z problemu.

Zarówno prawdopodobieństwo wystąpienia, jak i prawdopodobieństwo wyjścia są swoistym słabym ogniwem KZ, ponieważ jest to nowy kierunek badań empirycznych i nie istnieją dane, które mogłyby być zastosowane wprost w proponowanym narzędziu. W związku z tym aktualnym rozwiązaniem tego problemu jest stosowanie założeń w trakcie budowy narzędzia, czyli odpowiedników hipotez, które mogą być zweryfikowane. Drugim stosowanym sposobem jest wykorzystanie danych pochodzących z innych projektów oraz literatury naukowej, aby na podstawie odpowiedniego dostosowania skuteczności i efektywności dotąd realizowanych działań móc uzupełnić te braki. Należy równocześnie zauważyć, że aktualnie dane i wskaźniki skuteczności czy efektywności często są niepełne lub budzą wątpliwości w przypadku prób ich weryfikacji.

Podsumowanie

Zaprezentowany w artykule schemat konstrukcji narzędzia do kalkulacji KZ jest odpowiedzią na zgłaszane coraz częściej zapotrzebowanie na nowe podejście do polityki społecznej (w tym także pomocy społecznej). Podnoszona jest potrzeba ustanowienia jasnych, porównywalnych i możliwych do interpretacji wskaźników, mierników czy innych konstrukcji, które pozwoliłyby na bardziej racjonalne kierowanie polityką społeczną. Szacowanie kosztów, w tym kosztów zaniechania czy kosztów alternatywnych³¹ odnoszących się do różnych sposobów rozwiązywania problemu społecznego, może zaspokoić przynajmniej część z tych potrzeb.

Kalkulacja kosztów zaniechania wpisuje się w nurt polityk publicznych, w którym poszukuje się nowych — często innowacyjnych — rozwiązań w ramach danej polityki, w tym przypadku polityki społecznej. Przedstawiona koncepcja jest innowacyjna i wymaga w przyszłości dużego nakładu pracy w celu jej doprecyzowania na podstawie odpowiednich, dalszych badań empirycznych. Jest to jednakże wysiłek wart podjęcia, gdyż z jednej strony prowadzi on do identyfikacji różnorodnych braków w badanym systemie, z drugiej zaś umożliwia otwarcie się na racjonalizację ekonomiczną najpierw pomocy społecznej, a następnie polityki społecznej.

Należy też podkreślić, że ze względu na to, iż koncepcja zarówno zaniechania, jak i KZ to nowe kierunki badań, powstające narzędzie jest oparte na wielu założeniach, co do których należy mieć nadzieję, że w przyszłości zostaną zweryfikowane, a dane zostaną uzupełnione. W trakcie wykonanych analiz zidentyfikowano już potrzebę zarówno uzupełnienia danych zbieranych przez władze publiczne, jak i dalszych prac nad wskaźnikami oraz oceną skuteczności i efektywności.

---

³¹ Koszty zaniechania stanowią również swoiste koszty alternatywne.

Bibliografia

- Balicki, J. (2012). *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azyłowej*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Bieniecki, M., Kaźmierkiewicz, P., Smoter, B. (2006). *Integracja cudzoziemców w Polsce. Wybrane aspekty*. Warszawa: Fundacja ISP.
- Bijl, R., Verweij, A. (red.). (2012). *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe*. The Hague: The Netherlands Institute for Social Research.
- Duszczyk, M. (2012). *Polityka imigracyjna a rynek pracy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Firlit-Fesnak, G., Łotocki, Ł. (red.). (2008a). *Czym chata bogata... Pomoc dla cudzoziemców poszukujących ochrony w Polsce w świetle badań społeczności i instytucji lokalnych*. Warszawa: IPS UW, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Firlit-Fesnak, G., Łotocki, Ł. (red.). (2008b). *Jak pomagać cudzoziemcom poszukującym w Polsce ochrony? Poradnik dla instytucji publicznych i organizacji pozarządowych*. Warszawa: IPS UW, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Firlit-Fesnak G. (red.). (2008). *W poszukiwaniu bezpiecznej przystani. Cudzoziemcy z Czehczenii w Polsce*. Warszawa: IPS UW, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR,
- Florczak, A. (2003). *Uchodźcy w Polsce. Między humanitaryzmem i pragmatyzmem*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Florczak, A. (2014). *Uchodźstwo*. W: A. Florczak, A. Lisowska (red.) *Organizacje międzynarodowe w działaniu*. Wrocław: OTO Agencja Reklamowa.
- Frączkiewicz-Wronka, A. (red.). (2002). *Samorządowa polityka społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP.
- Frelak J., Klaus, W. (red.). (2011). *Słabe ogniwa. Wyzwania dla funkcjonowania systemu ochrony uchodźców w Polsce*. Warszawa: Fundacja ISP.
- Frelak, J., Klaus, W., Wiśniewski, J. (red.). (2007). *Przystanek Polska. Analiza programów integracyjnych dla uchodźców*. Warszawa: Fundacja ISP.
- Gardocka, T., Sobczak, J. (red.). (2010). *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywistość*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Grzymała-Kazłowska, A., Łodziński, S. (red.). (2008). *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Gutkowska, A. (red.). (2007). *Uchodźcy w Polsce. Kulturowo-prawne bariery w procesie adaptacji*. Warszawa: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.
- Hryniewicka, A. (2013). *Badanie skuteczności, efektywności, trwałości, trafności, użyteczności*. W: A. Hryniewicka, J. Staręga-Piasek (red.) *Różne wymiary skuteczności w pomocy społecznej*. Warszawa: CRZL.
- Kalkulator Społeczny — narzędzie Kalkulatora Kosztów Zaniechania w polityce społecznej (2014), *Polityka Społeczna*, nr 3 (numer tematyczny).
- Klaus, W., Chrzanowska, A. (2007). *Integracja i pomoc społeczna wobec uchodźców w Polsce. Wyniki badań aktowych*. Seria «Analizy, Raporty, Ekspertyzy», nr 8. Warszawa: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.*, Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.
- Kulecka, K. (2007). *Polska polityka wobec uchodźców*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Studia Erasmiiana Wratislaviensia. Część I: *Determinanty prawa i polityki*. Tom I, Wrocław: WPAiE UWr, s. 155–174.
- Majdzińska, K., Timoszuk, S. (2013). *Kalkulacja kosztów zaniechania jako element procesu planowania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie polityki społecznej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 794, seria «Ekonomiczne Problemy Usług», nr 108, Szczecin.
- Pędziwiatr, K. (2014). Imigranci w Polsce i wyzwania integracyjne. *Studia BAS*, nr 4 (40), s. 135–153.
- Polityka migracyjna Polski — stan obecny i postulowane działania* (2011), Zespół do Spraw Migracji, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa.
- Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/zaniechanie> [dostęp: 10.08.2013].
- Styrc, M., Majdzińska, K., Maciejasz, M., Gać, J. (2014). Charakterystyka Kalkulatora Społecznego. *Polityka Społeczna*, nr 3.
- Surdej, A., Kędzierski, M. (2013). Metoda analizy kosztów i korzyści w polityce publicznej. W: A. Surdej (red.) *Ewaluacja w polityce publicznej*. Warszawa: Difin.
- Szymanderski, J. (2010). *Stan faktyczny i kierunki rozwoju integracji cudzoziemców w Polsce*. Warszawa: Stowarzyszenie Wolnego Słowa.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*, tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 163, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny*, tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380.
- Weimer, D.L., Vining, A.R. (2009). *Investing in the Disadvantaged. Assessing the Benefits and Costs of Social Policies*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Ząbek, M., Łodziński, S. (2008). *Uchodźcy w Polsce. Próba spojrzenia antropologicznego*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

Summary

The article presents the method of constructing the tool for calculating the inaction costs. In the first part the authors present the definition of inaction costs and distinguish various types of them. In the following part they state the reasons for analyzing inaction costs. The next part discusses steps in constructing the tool that calculates inaction costs. The authors illustrate the process with the example of social problem: Integration of refugees. They propose the method, as well as sources of data that are necessary to perform every step (e.g. the issues where the consultation with social workers is a necessity). Finally, they discuss the areas that need more in-depth research.

Key words: social assistance, social policy, inaction costs, social innovation, refugee

Cytowanie

Sylwia Timoszuk, Karolina Majdzińska (2016), *Wprowadzenie do kalkulacji kosztów zaniechania w pomocy społecznej — na przykładzie trudności w integracji uchodźców*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 32(1)2016, s. 47–64. Dostępny w Internecie na www.problempolitykispolecznej.pl [dostęp: dzień, miesiąc, rok]